

215604

Шостая книжка.

„Л у ч ы н к а“

Літэратурна-навуковы месячнік

Беларускай Моладзі.

Выходзіць што месяц кніжкамі ад 32—48 старонак у кожнай падпісанае цэна з перасылкай: на 1 год—2 руб.; на 6 м.—1 р.; на 3 м.—50 к. Цэна асобнай кніжкі—15 кап.; з перасылкай—17 к.

Падпіска прымаецца з кожнага месяца.

Можна падпіска і аткрыткай, просячы, каб падпісую цану наладжылі на першы высланы нумар.

Адрэс Рэдакцыі: Мінск Александровская вул. № 25.

Рэдактар—Выдавец А. Уласоў.

Літэратурны-Рэдактар Мацей Крапіўка.

3-ці год выдавецтва

„С А Х А“

Першы сельска-гаспадарскі Беларускі Месячнік.

„Саха“ на Віленскай гаспадарскай выстаўцы ў 1913 гаду за стаўцы свае атрымала сярэбны медаль.

Падпісанае цэна з перасылкай: на 1 год—1 р. 20 к.; на 6 м.—60 к. Цэна асобнай кніжкі 8 кап. з перасылкай 10 кап.

Гадавым падпісчыкам Рэдакцыя „Сахі“ высылала дарма выпрабаваныя і найлепшыя гатункі насення збожжа па 4 лоты. Але калі падпісчык, ці яго знаёмы (па яго просьбе) заходзіў сам у рэдакцыю, то атрымліваў больш гатункоў насення.

Апрача таго Рэдакцыя дарма выдавала на месцы ў Мінску сваім гадавым падпісчыкам зразы фруктовых дрэў пэўных тутэйшых гатункаў. Яблыні: Антоўка, Рэнэта летняя і Пане-роўка; ігрушы: асенняе Вінёўка і ранняя асенняе „Бура-ковая“ (сама ігрушка зверху і ў сярэдзіне зусім чырвоная).

Адрэс Рэдакцыі: Мінск Александровская вул. № 25.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.

Падпіска прымаецца з кожнага месяца.

„Саха“ і „Лучынка“ разам на 1 год—3 рублі.

1 ба
215604

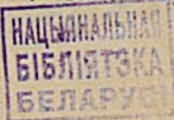
Владыслаў Эпімах—Шыпілло.

Пасьмертны успамін.

Сьмерць ня перабірае—сваёй ніколі ня ступлёнай касой косіць направа і налева шчаслівых і гаротных, патрэбных і шкодных. Вось і цяпер з нівы беларускае працы зьмяла ў дамавіну новае жыццё: 6 мая пасьля доўгіх цяжкіх мук памёр у Пецярбурзі ад рака Владыслаў Эпімах—Шыпілло.

Радзіўся Владыслаў 16 лютага 1864 г. на Беларусі ў фольварку Залесьсе, Лепэльскага павету, Вітэбскай губ., блізка ад Полацку ў сям'і дробнай беларускай шляхты. Вучыўся спачатку ў Рызе, пасьля ў Пецярбурзі ў унівэрсытэці на фізыко-матэматычным факультэці. Паступіўшы на службу ў Міністэрства фінансаў, у Дэпартамент Гасударственага Казначэйства, ён і закончыў у ім сваё працавітае жыццё.

Праца дзеля куска хлеба адарвала яго ад роднай старонкі на змаганьне з жыццём сярод чужых, але нябошчык цэлае жыццё шчырай душой рваўся да працы для сваёй роднай бацькаўшчыны і чым мог стараўся прылажыцца да будовы яе сьвятлейшай будучыны. Жыццё яго сцэльна вяжыцца з жыццём пецяўбурскай студэнцкай моладзі, намесь з яе працай на беларускай сцэне. Калі ў 1905 г. усё што жыло варам закіпела, пецяўбурскія студэнты пачалі гуртавацца і думаць аб працы для свайго гаротнага народу. Зразумеўшы добра, як вялікае маюць значэньне роднае слова і родная песня, яны пачалі ладзіць вечарніцы—ігрышчы з беларускай сцэнай. Тут іх правадыром, загадчыкам і разам першым таварышам быў сьветлай памяці Владыслаў. Яго рупнасьць і маладая ахвота здзівіла куды ад яго маладзейшых. Заняты службай, сям'ёй, ён умеў аднолькаж урваць крыху часу і для сцэны, дзе ён быў душой кожнага беларускага прэдстаўленьня. Вучыў другіх і сам іграў з вялікім зразуменьнем беларускага жыцця і таго, якое значэньня мае роднае слова. У працягу колькі год пры яго помачы былі пастаўлены на сцэне беларускія тэатральныя творы: „У зімовы вечар“, „Па рэвізіі“, „Пашыліся ў дурні“, „Міхалка“, „Паўлінка“, „Хам“ і др., У кожным творы ён умеў зрабіць жывы тып і сваёй чыстай і зычнай гутаркай цешыў сэрцы беларусаў спрагнёных роднага слова, дарагога зыку ў чужой, сумнай і пахмурнай старане.

Працаваў здаровы, працаваў і будучы ўжо хворы ў тэй надзеі, як ізноў зайграе на беларускай сцэне, калі Бог дась жыць. Сумна было слухаць гэтых праектаў, бо апрача хворага ўсе ведалі, што німа ратунку. І Владыслаў памер, асіраціўшы сямейку і пецяўбурскую беларускую сцэну.

Усім сэрца надрывалася ад болю, калі спусьцілі ў дол дамавіну і чужая земля прыціснула грудзі заўсёды маладыя і гарачыя для беларускай справы. Вянкамі ад студэнтаў і таварышаў па службе пакрылі магілу яго. Усе неяк ад плачу прыціхлі перад вялікай загадкай жыцця і сьмерці..

Пачаліся прамовы: прэдстаўніка ад студэнтаў—беларусаў, дэлегата з Вільні ад рожных беларускіх таварыстваў і інш... А я, стоючы над магілай, думаў, што нябошчык сваім жыццём збудаваў сабе сьветлы памятник—успамін у душы ўсіх сваіх знаёмых... А—мы маладыя які ж яму маім памятник паставім? Не—ня з жывых кветак—бо зьвянуць, не с каменя—бо ён нямы—не, найлепшым для яго памяткам будзе жывы памятник с кветак беларускага слова і звонкага зыку роднай песні.

Дык шчыра возьмемся ж мы за беларускі тэатр, каторы для Владыслава Шыпіллы быў такім дарагім: сеймо са сцэны хараство роднай мовы і роднай песні

Тарас Я.

Папараць кветка.

I.

Папараць кветка—гэта сымвал усёзнання. Народы ўсяго сьвету выцягваюць да яе рукі, ідуць с спрагненымі сэрцамі. Шукваючы папараць—кветкі ўсёзнання, тысячы ахвяр гіне ад непасільных трудоў і працы. Часам ад такой ахвяры ажно ўся людзкасць жахам ускалыхнецца. Але папараць кветка зводзіць, як звадзіла і цягне да сябе. Паход людзкасці ў напрамі шукання расьце і крэпне. Пратаптаны ўжо сьцежачкі, праведзяны дарогі, дарожкі, вядуць шырокія гасьцінцы. А хто здатнейшы і адважнейшы, дык сьпешае на цянькі праз нязьведаныя яшчэ нетры першы свой сьлед правесці.

Тайніцу за тайніцай людзі вырываюць у прыроды. Чалавек ужо стаў панам страшэнна глыбокіх акіанаў. Штучна ўсіляным вокам ён сьмела зазірнуў у нязьмерну выжыню зораў. Хутка, мо там нойдзе сваіх братаў—людзей і загаворэ з імі. У паветры чалавек лётае, як птушка ¹⁾; па моры плыве шпарчэй рыбы ²⁾; слова сваё жывое за дзесяткі тысячаў міль кідае мігам ³⁾; голас свой перэдае за соткі вёрст ⁴⁾; пяруны і маланкі ўзяў у свае рукі і ўжо болей яны яму не страшны ⁵⁾. Высланцы людзей усё ідуць далей і далей, падымаюцца ўсё выжэй і выжэй па лесвіцы навукі; для іх праца будняга дня на ральлі для здабывання кавалка чорнага хлеба не мае ніякога значэння і вагі. Высланцы гэтыя, не мяркуючы, як тые кветкі расьліны, або як тые новыя крэпкія атожылкі дрэваў, каторыя пнуща да сонца і ўбіраюць у сябе сьветлыя яго праменьні. За іх і для іх астаюцца карэньні ў чорнай глебі, ў зямлі, скуль у цемнаце цягнуць жывыя сокі, і кормюць, і даюць сілу, моц сваім вярхом—атожылкам, сваім кветкам, каб яны пекна маглі зацьвісьці і закрасаваць.

Аднак нельга сказаць, каб карэньні расьліны, паміма свае цяжкае працы, ня мелі супольных жаданняў і ідэалаў аб красе, аб сонцы так, як хочучь іх вярхі і закрасаваўшыя кветкі.

Як карэньні, каб пракарміць усю расьліну астаюцца ў зямлі, так карэньні людзкасці—хлебаробы, каб здабыць хлеб будні, каб пражывіць тых, што аддаліся ўсецэла навучы—мусюць аставацца на зямлі, пры чорнай ральлі, разрываць яе нетра—грудзі жалезнымі нарогамі, сеяць зерняты, пільнаваць іх і пасьля ў поці чэла свайго зьнімаць, як даспеюць. Кожны дзень хлебараба ад сьвятаньня да зьмерканьня поўны цяжкай, простаі работы.

Аднак у хвіліны лягчэйшай працы, ў гадзіны сьвяткаваньня і хлебараб вылынае сваёй думкай за рамкі практычнай ка-

1) аэрапланы маюць канструкцыю птушкі,

2) карабель мае канструкцыю рыбы.

3) тэлеграф.

4) тэлефон.

5) электрыцтва.

рысьці і рвецца ён тады здабыць папараць кветку. Думка яго, узгадаваная прымітыўнай жаваранчынай песьняй, узбагачаная ніхтрай пазалотай дасьпеваючай паласы жыта шукае цуду.

Так,—тут мусіць быць цуд і толькі цуд!! Бо папараць кветку ўсёзнаўне каб здабыць—патрэба не мала часу. На гэта патрэба амаль што не ўсяго кароткага жыцця чалавека. А як жэ хлеба-робу адняць сваю руку ад чорнага загону? Апусьцее тады ніва, гарады пачалі б галадаць, край абяднее.

Не, хлебаробе! тут мусіць быць цуд і толькі цуд, каб ты ўсё тое зразумеў адразу, чаго дабіліся навукова тые, каторых ты корміш дзьвема сваімі намазолянымі рукамі. Добра што ты ў яго верыш, бо верай сваёй засеваеш зерняты ў сэрцы сваіх сыноў жаданьня дабыць папараць кветку.

Сыны твае—гэта высланцы, гэта закрасаваўшыя кветкі людз-касьці. Бо дагэтуль вучоныя выходзілі і выходзяць найбольш з нетра працавітай беднаты.

Сьпі хлебаробе, сьпі! Прыдзе час—папараць кветка даста-нецца табе ў рукі.

II.

Прапрадзяды нашыя калісьці у прадвеках глядзелі на пры-роду іншымі вачыма, чым мы—прапраўнукі іхнія. Сонцэ, пярун, вецяры—яны прызнавалі тады за сваіх багоў, каторыя маглі рабіць чалавеку і дабро, і зло, зважаючы, як чалавек на гэта заслужы-ваў. Дзеля гэтага людзі таго веку прыносілі ахвяры сваім багом, сьвяткавалі сьвяты ў іх чэсьць.

Сонцэ ў нашых прапрадзядаў называлася **Дажбогам**; яно лічылася богам ураджаю, богам сьветла, дабра і цяпла. Вотаж у час найвыжэйшага стаяньня сонца на небе—ў палове чэрвеня, ў час найбольшага разросту і розквіту на зямлі, калі ўжо ўсё засеянае пусьціла расткі, завязалася і пачне ўжо хутка радзіць, людзі ў чэсьць бога—сонца сьвяткавалі сьвята, каторае называ-лася **Купальле**.

Купальле—гэта сьвята яснасьці, сьвета і найбольшага раз-росту сіл у прыродзі. Пасьля Купальля сонцэ паварочывала на сваю зімовую дарогу, паволі, незначна яно апускалася ніжэй, сьвяціла з воддалі.

Прапрадзед наш, тады не маючы ні кніг, ні газэт, ні прало-жанах шырокіх дарог, каторыя вялі б яго да мястэчак, якіе ў нас ёсьць цяпер, пільней ўзіраўся ў жывую кнігу прыроды і па свайму ўсякае яе з'явішчэ тлумачыў.

Найвыжэйшае стаяньне сонца перад паваротам на зімовую дарогу і найбольшы расцвет—разрост у прыродзі, хуткі час ра-джэньня овачаў праз усякую расьліну,—чалавек з гэтага ўсяго стварыў сабе паняцьце, каторае пасьля стала верай, што ў гэты дзень, значыць на Купальле, Дажбог жэніцца с царэўнай мора—Ладай.

С песьняў вельмі старых даведываемся, як людзі больш, лепш разумелі вясельля Дажбога: Дажбог, стоючы найвыжэй на

небі, ўбачыў Ладу з доўгай залатой касой—царэўну мора, як яна ездзіла па мору ў залатым чоўні, срыбнымі весламі плескала па вадзе. Дажбог, стусыціўшыся да марскога цара, пачаў прасіць: каб цар аддаў дачку за яго замуж, але марскі цар загневаўся, хацеў затрымаць і ўкараць Дажбога. Добра, што Дажбогу ўдалося ўцячы. Тады Дажбог прыслаў сваіх слуг на бераг мора; прышлі тые, разлажылі ўселякіе ўборы дарагіе, а між іншымі вельмі пекныя зялёныя чаравічкі. Лада вышла, пачала прымерываць, тут слугі Дажбогавы падхапілі Ладу, занеслі да свайго пана. Дажбог ажаніўся з Ладай.

Гэтак зразумеўшы Купальскае свята, нашы прапрадзеды ўзялі прыклад з багоў і пачалі на Купальле „умыкаць“ сабе дзеўчат на жонкі.

Зьбіраліся „між сёлы на узлесі“ каля ракі, або возера, разводзілі вогнішчы, пілі, елі, пеялі; абліўшы смалой кола, запалівалі і кацілі з гары на знак, што сонцэ хутка пачне ніжэй хадзіць.

Калі прышло хрысьціянства, то паганскае народнае свята злучылася с хрысьціянскім святам Івана Хрысьціцеля, каторы святакуецца 24 чэрвеня. Гэта сталася тым лягчэй, што слова хрысьціць—значыць—у вадзе занурыць, купаць. Вотаж пад слова Купальле заместа паняцьця—святло, ясьнасьць, багацьце, уражай—падставілі паняцьце—купель—купаць. Гэткім спосабам с гэй пары з 23-яга на 24-ае чэрвеня ў ночку спраўлялася свята абычаям даўнейшым, а на заўтра людзі ішлі да касьцёлу, цэрквы і святакавалі ўжо свята хрысьціянскае—сабе сучаснае.

Кожна сотка гадоў, кожнае пакаленьне прыбаўляла, зьмяняла звычай, расшырала яго, багаціла. Зрадзілася паняцьце, што бог грывотаў—Пярун маланкамі, стукам, грукам разганяе цёмную сілу, затрымвае кола сонца, змушае яго стаяць найвыжэй, пячы і сушыць усё жывое на зямлі. Паволі пяруновую сілу—вогністы коляр перанесла фантазія людзкая ў папараць кветку, с каторай—усё роўна, як з выжыні неба—чалавек усё можа ўбачыць і зразумець на зямлі.

Спрыяючы цёплы час на Купальле памог гэтаму свята зрабіцца найбагатшым святам у абраднасьці. Чалавек на Купальле ўсе сілы добрыя і злыя, спрыяючыя і варожыя бачыць каля сябе, каторыя паміж сабой змагаюцца, а з гэтага змаганьня кветка—папараць зацьвітае. Добрая сіла хочэ яе даць чалавеку, а злая—вырывае кветку с чалавечых рук.

III.

Нідзе так абраднасьць святакаваньня Купальля багата не развілася, як у Беларусі, бо тут гэта святакаваньне найдаўжэй захавалася. У іншых старонках яно даўно ўжо забытое; інтэлігентныя толькі людзі там яго абходзяць, як памятник калісьці вельмі багатага прапрадзедаўскага народнага свята.

У нас наадварот: у колькі вёрстах ад Мінска—губэрнскага гораду, дзе чыгунка што дзень сьвішчэ, вёскі спраўляюць Ку-

пальле. Дзеўкі вянкi ўюць, пушчаюць на ваду, палюць вогнішчы, скачуць праз іх, каб урадзіла вялікая збожжэ.

Інтэлігентныя сьвядомыя беларусы—ў Вільні спраўляюць Купальне так, што ўсёнае горад—чыя толькі змога—высыпаецца на берагі Вільні, каб палядзецца на беларускае Купальне.

Сьвядомым беларусам—інтэлігентам хочэцца с Купальня зрабіць нацiанальнае беларускае сьвята.

Але народ беларускі, народ усёнае—пачынаючы ад хмурага Палесься, па ўзбярэжжам рэк Нёману, Дзьвіны, Вільні, па глухiх берагох Белавежскай пушчы ешчэ глыбока верыць у цуды Купальскай ночы і сыніць аб папараць кветцы, аб кветцы прырунай, што красуе крывава—вогністым колярам. Але кругом гэтай кветкі разлягліся зямныя сілы, страшныя змеі сыкаюць, зьверы дзікіе галоднымі зубамі ляскаюць...

Папараць кветка зацьвітае на мамэнт, толькі на адзiн кароценькі мамэнт,—земля ад страху дрыжыць, прыруны б'юць, злыя сілы сьвішчуць, рагочуць, рапухі глядзяць зьлёнымі вылуплянымі вачыма, вужакі аплетваюцца каля ног... хлебароб—беларус выцягiвае спрацаваную руку... яго спрагнёнае сэрцэ захлыстываецца надзеяй, што ось—ось вырве папараць кветку, тады перад ім адчынюцца дарогі ў незнаныя краі, ў нязьведаныя гасударствы, адразу зразумее мову найменшай кветачкі, расьлінкі, кожнага дрэўца, і стане чалавекам усёнаеучым і шчаслівым.

Да папараць кветкі выцягваюць рукі ня толькі дарослыя—сталыя; малыя дзеткі таксама сушуць свае сьветларусыя галоўкі, як здабыць гэту цудоўную кветку у страшную Купальскую ночку.

—„Пойдзем“—не раз у маленкосьці бяруцца брат с сястрычкай за ручкі—„будзем маліцца“, шэпчуць дробнымі губкамі... Іх нявінныя сэрцы і самі праз сябе прачуваюць, што душа чыстая павiнна быць дапушчана да цуду.

Верце, дзеткі беларускія, верце: цэлы сьвет вам падтакне, што вы заслужываеце на папараць кветку, на папараць кветку сымвал—знаньня, навукі!!

Мацэй Крапіўка.

СТАРЫ ШЛЯХ.

Зямелька наша беларуская лягла у самай сярэдзiне усходняй славяншчыны, як сэрцэ ў чэлавечым целі і як ад сэрца, ва ўсе канцы цела, расходзюцца жылы па каторых праплывае кроў, так з нашай зямелькі ва ўсе бакі расплываюцца вялікія ракі—дарожкі. Глянь на ўсход і ты пабачыш вялікую, многаводную раку Волгу; глянь на поўдзень і пачуеш, як шуміць пераліваецца бурліва—гутарлівы Днепр; на захад плыве задумлённая Дзьвіна, а на поўнач ручэйкамі—вазёркамі дабярэшся да маўчознаго Волхава, да Ладагі, а стуль у „Варажскае“ морэ.

Калі ўся славянская зямля была пакрыта цёмнымі—не прадзнымі барамі, лясамі, поўнымі зьявароў лютых, то рэкі мелі вялікае значэнне торных дарожак.

Захацеў хто паехаць у чужыну далёкую, невядомую, то не праз бары і лясы блудныя ехаў, а па рэках, на чоўнах выбіраўся. І вось калі купцы нямецкія, скажэм, захацелі паехаць па заморскія тавары у далёкую Грэцію, то яны павінны былі ехаць сьперша Дзьвіной, пасля чоўны свае трэба было ім перэцягнуць колькі вёрст па сухапуццю, там дзе пачаткамі амаль не стыкаюцца Дзьвіна з Днепрам, і ўжо далей Днепрам плысьці на поўдзень праз Палавецкую зямлю у багатую Грэцію. Гэтак сама праз нашу зямельку ішла дарога з нямецкай зямлі у багатае Боўгарскае царства (што тады было на Волзі) і стуль у Пэрсію і Кітай.

А калі палуднёвым і усходнім чужаземным народам была патрэба у варажскую і нямецкую землі, то ізноў такі ня мінулі нашай зямелькі, ў каторую, як у сэрца, схадзіліся з усюль усе вялікія дарогі.

І чужаземцы розныя ахвоча гасьцілі ў нас і плацілі нашым князём невялічкую плату—гасьцінец, за „пагост“, значэ за прытулак і гасьціну, ды за помач ім у перэправе іхніх тавараў і чоўнаў, праз „валокі“, значэ праз тые мейсцы, дзе трэба было па сухапуццю валачы чоўны.

І народ наш не разбойнічаў, не грабіў чужынцаў, а ветленька—міленька, па брацку, гасьціў у сябе падарожнікаў. Дзеля гэтага чужынцы не баяліся езьдзіць у нашу зямельку і гасьціць у нас.

І цьма рознага народу праходзіла праз нашу зямлю: і грэкі, і немцы, і арабы, і пэрсы, і боўгары, і хазары, і полаўцы, і розныя іншыя. А народ быў гэта усё бывалы, са старонак культурных і асьвечаных, то і ня дзіва, што прадзедаў нашых раным рана, спазнаўшыся з чужымі людзьмі, перэймалі ад іх не мала добрага: і мову іхню, і навукі высокія, і сакрэт запісываць і чытаць думкі і гаворку людзкую, і спосабы торгу, і веданьне тавараў заморскіх. Прашчурны нашы, ня толькі прыймалі ў сябе гасьцей заморскіх, а і самі, спазнаўшыся з імі, езьдзілі у іхні старонкі. І, во, задоўга перад прыняццем хрысьціянства было ў нас многа нашых бывалых людзей, которые зналі далёкія старонкі і жыццё тамтэйшых, і мовы чужыя, і навукі мудрыя.

У сэрцы-ж гэтым, у Беларусі нашай, там дзе сходзіцца ўсе вялікія дарожкі—рэкі лежала земля смаленская з горадам Смаленскам; багаты-то быў і дзіўны горад! Цяпер ужо ў славяншчыне німа такіх гарадоў. Цяпер таргоўля ідзе марамі ды чугункамі і іншыя гарады увайшлі у славу і багачце. Цяпер хіба Парыж, сталічнае места французаў, мае такое міжнароднае значэнне, якое калісь меў наш Смаленск.

Скажучь другія, дый пасьмяюцца можэ, што непраўда гэта, дзе-ж нашаму хараку—беларусу мерацца с французам? А такі дармо... Ня ўсё можна мераць цяперашняй меркай.

Пагляньце на сьвет шырокі, на гісторыю людзей—народаў і гасударстваў і вы пабачыце якіе вялікіе на сьвеці сталіся перамены за 100—200 гадоў.

Адно—разсыпалося, другое—зруйнавалася, трэцяе—паднялося, закрасавало, чацьвертае—адцьвітае, засыхае. А тое, аб чым я тут апаведаю вам ня 100, ня 200 гадоў, а безмала тысячу гадоў таму было.

Ой, 1000 гадоў! Сколькі гэта вадзіцы ў нашых рэках працякло, сколькі гэта крыві і сьлёз змыта дажджамі! Не прям, ня словам перэдаць гэта, а трэба душой, сэрцам разліцца па гаротнай зямельцы нашай і ўчуцца, ўслухацца, што баюць пошумы дубоў на магільных капцох—валатоўках аб славі, аб сіле, аб жыцці нашых прашчуроў і палядзец на тое рабство, якое запанавала ў душах сучасьнікоў нашых, каб зразумець, што перажыў, што перэцярпеў, перэбалеў, як перамучыўся наш народ бяздольнік...

А 1000 гадоў таму назад Смаленск кіпеў жыццём, быў гым міжнародным рынкам, кудой зыходзіліся ўсякіе народы, з усякімі таварамі.

На смаленскіх рынках кіпела жыццё; няшчысьлёныя дзівы—дзіўныя грудамі параскіданы былі: тут з далёкага Кітаю едwabныя лёгкіе саматканы, там с таёмнай Індзіі дарагіе каменні, там грэцкіе купцы прадаюць золатам тканые, князем на ўборы, дарагіе павалокі, а тут азіяцкіе купцы купляюць чарадзейна—дзіўны, а бязмерна дарагі ў тые часы „гаручы камень“ (бурштын).

Там накованая золатам сталёвая зброя, там жанокіе прыкрасы—ўборы і наручнікі, нагруднікі, пярсьцёнкі з жуковінкамі ў дарагіх аправах, завушніцы з залатымі завітушкамі і безліч усяго ўсякага. Тут купляецца, там прадаецца, а ешчэ далей пакуецца дзеля перавозу ў заходню Эўропу і ў вырэйныя (куды птушкі на вырай лятуць) старонкі, розныя тавары.

Гэткі-то наш Смаленск горад быў у сэрцы зямлі Крывічанскай! А далей на Дзьвіне красаваў Полацак багаты, гаманлівы; на Прыпяці—Тураў; а ў пабратымных славянаў—Ноўгарад вольжы, а ў палян задумлёных—Кіеў,

Зямелька Рогваложы, Турава! дзе твая слава? дзе сыны твае, ўслаўлёныя, вялікіе, дзе мужы кніжныя, князі мудрыя?

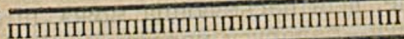
Усё прайшло, мінула,

Як бы ня было;

У капцох паснула,

Зельям парасло...

Власт.

Успаміны с паездкі у Фінляндзію.

У дарозе.

У палові сакавіка, перад ад'ездам у Фінляндзію прышлося пабываць у Вільні і Мінску. Нішто: дожджык трусіць; зіма старушка рушыла з мейсца, толькі астаткі сьнегу дзе ня дзе лежаць па стрэхах. Балотца, праўда, плывае па вуліцах, але не так ужо блага, можна з бяды чэкаць лепшага часу—вясны.

А вось селі ў цягнік і праз ноч з Вільні ў Пецярбурзе апынуліся. Або... якая страхата! Пекла вірутнае: чалавек чалавека, ў поруч ідучы, не бачыць: туман, дождж, імгла нейкая ліпкая, клейкая чалавека абседаіць. Людзі панурныя, згнобленыя, паморшчэныя, як тры дні ня еўшы, кудысь ідуць, едуць, сьпешаюць.

Хацелі і мы затрымацца—думаем—сталіца: што ні крок—то міністар, сэнатар, або якая іншая вялікая шышка пад бокам, толькі пальцамі ткнуць і Гасударственая Дума—сьвянцоны хлябок есьць; шмат чаго цікавага можна даведацца, пачуць, але куды! так неяк гэта захмурнае неба, гэты густы, мокры туман, ды казённыя, высокія дамы чалавека пужаюць, гнятуць, што ахвота адпадала надаўжэй затрымацца ў гэткі прадвесновы час.

Ледзь здолелі перавясыці клумкі з аднаго вагзалу на другі і ўскочыць да вагону.

Едзе у Фінляндзію. Кандуктар ветла (грэчна) спраўджае білеты. Вагоны чысьценкія, меншыя ад нашых, толькі вокны не памерна вялікія, а ў іх праз усю вялічыню ўстаўлена толькі адна шыба—гэта, каб рамы шмат мейсца не займалі і каб, як хто едзе ў Фінляндзіі, мог як найбольш убачыць край і яго людзей.

Цягнік бяжыць крыху баржджэй, як у Расеі. На станцыях затрымліваецца карацей.

У вагоні едзе кожны фінаў мужчын і адна кабета з дзецьмі. Усе сьветларусыя, вочы сінія, нізкі лоб, куксаваты твар, здаровыя. Цікавасьць ці ўсе фіны такія? Кабета вышла з вагону вады ўзяць; дзіценятка пачало плакаць, мужчыны ўсе цопнуліся дзіця забаўляць, адзін нават узяў на рукі.

Паўна фіны дзяцей любюць, ў нас так пасажыры не дбаюць аб чужых дзецях.

На станцыях стаіць шмат звошчыкаў, коні ўсе невялічкія каштанаватыя, санкі малеваныя розна, малыя, пекныя; вазніцы адзеты ў шэрыя самадзялковыя марынары і порткі, на галовах шапкі баранковыя, пацягнены шэрым сукном, з вушамі, с патыліцы—цёплы брыль і с пераду брыль; агулам кажучы, шапка выглядае, як каптур.

Зіма цьвёрдая, сьнегу многа, кажуць—па Вялікадні за тыдні два зіма толькі рушыць. Во як позна; ў нас ужо цяпер на прагалачках трава зелянее. Мы чулі, што ў Фінляндзіі цяпер найлеп-

шы час для тых, хто хочэ адпачыць, або палячыцца, бо прыма-розкі ешчэ стаяць, а слонка ўжо сьвеціць, цёпла, паветра здарова, і спакойна старонка. Праўда, праз вокны вагону—па Пецярбурзе Фінляндзія нам выдаецца як іншы нейкі сьвет. Сьнег—беленькі ўсё пакрывае, слонка па ім густымі праменьнямі коўзаецца; лес і лес, як вокам сьцягнуць.

Даліны з горкамі пераменіваюцца, скалы вісяць, а раўніна замерзлых вазёраў вылынае.

Трэба ведаць, што Фінляндзія гэта старонка лясоў, вазёр і скалаў. На аднэй станцыі цягнік затрымаўся на некалькіх мінут, каб у буфэце, калі хто хочэ, закусіў. Высыпаліся і мы з вагону. Станцыя вельмі чыста. Два сталы пекна накрыты, застаўлены ядой, якую толькі здумаць: там і мяса, і рыба, яйкі, сыры розных гатункаў, малако, гарбата, квас, піва. Як толькі падходзіш да стала, мусіш заплаціць марку, фінскую манэту вартасьці 38 капеек. Пасьля калі хочыш, еш колькі душа прымае, а не—крошку палажы на зуб—плата аднакова: там жыватоў люцкіх ня меруць, —такі звычай укараніўся пэўна дзеля таго, што ніхто с фінаў не мае ў натуры сваей, каб карыстаць больш за тое, чым плаце. Фіна ня трэба пільнаваць, ён сам у сябе стаіць на стражы. Дзеля таго на станцыі фіны ядуць паволі, ня сьпешаючы, як у сябе ў хуце за сталом.

Але было колькі расейцаў, дык тые завіхаліся каля яды, ажно папацелі. Аб сабе трудна сказаць: лепш відна з боку, аднак мушу прызнацца, што добра такі пасіленай вярнулася ў вагон, ажно цяпло па жылах разышлося,—веселей стала; ўсе закускі былі вельмі смачныя...

Прыехалі да гораду „Віпуры“, па расейску Выборг, гэта найбліжэйшы вялікі горад у Фінляндзіі ад Пецярбургу. Не затрымываемся у Віпуры—аткладаем гэта на пасьля—с паваротам, бо цяпер маем ешчэ праехаць колькі станцый, а аттуль фурманкай да аднаго гаспадара далі нам адрэс—казалі танна бярэ, еда гаспадарская, добрая, здаровая, так што можна адпачыць і паправіцца, а разам с тым прыгледзіцца да вясковага ў фінаў жыцця.

Мусімо гадзіну чэкаць на іншы цягнік, каб ехаць далей. Агледаем вагзал нова пабудаваны: вельмі пекны—як палац выкаваны с шэрага камню. Адразу відно, што фінскі народ дэмакратычны: стараецца, каб усе былі роўныя, дзеля таго на вокзалі 1, 2 і 3-я клясы ўсе аднаковы: такія самыя крэслы, такія самыя сталы, такая самая чыстасьць усюды; ня то што ў Расеі: ў першай клясе крэслы аксамітныя, канапы плюшавыя, а ў трэцяй—сьметнічак...

Купілі кніжку с фінскімі і расейскімі словамі, будзем с помачай кніжкі гаварыць, бо як бачымо фінчкі па расейску не разумеюць, хоць і блізка жывуць, а куды ж нам—беларусам с сваей гутаркай цопацца да іх: мы народ дальшы ад фінаў і мала ім знаны.

Пераселі у іншы цягнік. Едзем. Лес і лес: нідзе людзкіх сяліб ня відаць. Вучымся словы: хлеб—па фінску „лейпа“, масла — „войта“, малако— „майта“. Хоць каб крыху падвучыцца, а то чаго добрага не разгаворышся с фінчыкамі і прыдзецца хоць назад аглоблі павярнуць. Пры навуцэ час пралацеў хутка, і не агледзіліся, як прыехалі ўжо на сваю станцыю.

На станцыі Ганільля.

Цягнік затрымаўся; ледзь толькі мы выскачыць, ды чыноўнік почту аддаць—здолелі, як машына ўжо засьвістала і пашла. Станцыя малая; ніхто ня прыехаў акром нас. Вечар блізка, а да таго Лоттоло, куды нам трэба ехаць ешчэ верст двананцаць. Якую тут раду чыніць, каб каня дастаць? Шукаемо у кніжцы, як будзе па фінску конь; нашлі: „хэвонен“. Хай сабе і хэвонен, але далей што? Ажно бачым паводаль нейкі чалавек на воз збаны ад малака пакуе. Мы да яго: і рукамі, і нагамі, і носам гаворымо, выкручываем, паказываем на мігі што нам патрэбна фурманка. Чалавек уважна паугледаўся на нашы гігі—мігі, нешта забарматаў па свойму і пашоў кудысь спакойна.

Думаем: справа дрэнная—яму не да нас—сваю работу пэўна мае. Вярнуліся на станцыю; праз ваконца сівенькі чыноўнік у вакулярах выдае газэты; дзетак як жмыру набралася; кожнае падходзе ў чарод, пекна паклоніцца, возьме газэціну, зноў паклоніцца і выбегае са станцыі. Куды-ж ізноў да так занятога чалавека падыходзіць і дурыць галаву, ды ешчэ ня ўмеючы гаварыць па фінску. Як тут даць рады? Ажно дзьверы скрып—той самы чалавечак, у каторага мы пыталі, ды ешчэ з некім высокім ні то чыноўнікам, ні то панам пекна убраным, ідзе—на нас, рукой паказывае. Пан падышоў да нас і, вельмі дрэнна па расейску гаворучы, стаў дапытываць, чаго нам патрэба. Значыцца, той чалавек, аб каторым мы думалі, што і ўвагі на нас не зьвярнуў, пабег па гэтага пана і прывёў, каб ён з намі разгаварыўся. Мы казалі, што нам патрэбна фурманка; пан растлумачыў чалавеку па фінску, а той зараз зноў кудысь скрыўся. Праз мінут дзесяць цад'ехаў малады хлопец. Пан нам сказаў заплаціць тры маркі—цэна стала. А той чалавечак, што столькі фатыгаваўся для нас—і ў наш бок не глядзеў—зноў свае збаны пакаваў у воз, ня чэкаючы нікога дзякуй. Усе фінчыкі такія, як мы пасья праканаліся. Кожны фінчык лічыць абавязкам сваім, а не ласкай—памачы бліжняму ў патрэбе, ўсё роўна якой ён ні ёсьць веры, або націі.

Нам раней казалі, што фінчыкі вельмі ня любюць рускіх, бо правіцельства страшэнна іх прыціскае, але яны, вілаць, бачуць роўніцу паміж правіцельствам расейскім, а расейскім народам; а калі і маюць што ў сэрцы, то культурнасьць іх душы ім не паз-

валяе абыйсьціся груба з госьцям—чужынцам, прыехаўшым палядзець на іх край і народ.

Мы селі ў санкі, падзякаўваўшы фінам за іх ўвагу для нас і паехалі. Зараз зьвярнулі у права. Пачаўся лес. Дарожка вузенькая адна толькі ішла, каторай мы ехалі, а так ні дарожкі, ні сьцежачкі, ні сьледу люцкога. От барані Бо завая, а чалавек мала абазнаны з мейсцам папаўся, ды зьбіўся з дарогі—аман у гэтых лясох. Дзіўны край, думаем у душы, а вочы с цікавым перэлякам разбегаюцца ўвокал. Хочыцца як найшырэйшы абраз гэтага фінскага лесу захаваць для успаміну у хвіліны вольныя ад працы...

Наш фурман сядзіць, як шэры каменчык, твар халодны спайны, сьветлыя вочы нярухома глядзяць на скалы. Дасталі цукеркі, пачаставалі фінчыка. Узяць—узая, але неяк машынальна, як бы то яго нічога не абходзіла.

Пачало цямянець. Лес ані крышку не зьмяніўся, толькі здалёк паказаўся чырвоны вугол нейкай аудыніны.

— „Лоттоло“, — ткнуў пальцам вазніца.

Мы ажно прыўсталі на санках. Конік борзда узьбег на горку; перад нашымі вачыма вылынаў фальварчак; дом вялікі ў цёмна вішнёвы коляр вымалёваны; вокны вялікіе з зялёнымі вакняіцамі; сам дом на два канцы; ганак ашклёны, на гарэ такія ж вялікіе вокны і малы ганчак; далей будынкаў з восем увокал параскіданы. — „Дзяў, дзяў“, выскачыўшы, перэняў нас сыты, маленачкі жоўценькі сабачка. Гэтакія самыя сабачкі блізка што ў кожнага гаспадара мы пасья спатыкалі; чуткіе яны, зьвяглівыя, але ня кусаюцца.

Ад'ехаўшы с поў вярсты, мы зноў такі ж самы фальварчак убачылі, а там—справа, злева—на вярсту, а то і далей, і бліжэй усё фальваркі і фальваркі. Дарожка—вуліца пашла крута, так што блізка міма ўсіх сяліб прышлося праежджаць. Сэрца—тук—тук—адзывалася сільней каля кожных варт; здаецца гаварыло: тут—тут затрымаемся, але вазніца, нярухома седзючы, далей вёз і далей. Дарожка вузенькая то у права, то ў лева паварочывала; адны сялібы хаваліся за горкамі, другіе—выхіляліся з за далінак. Перад сабой убачылі мы за якую вярсту вельмі пекны дом на гарэ пасярод высокіх дрэў. Дом усё блізіўся і блізіўся, а мы на біралі пэўнасьці, што іменна там жыве Кюмеляін, да каторага едзем. Ужо, па праўдзі сказаць, нават смакавалі, як гэта будзе цёпла, добра і пекна. Раптам хлопёц скруціў у лева на малое падворка пад паветку.

— „Кюмеляін!“ паказаў рукой на шэры дом у другім дзядзіны вазніца. Зразу спужалася думка, хоць дом Кюмеляіна вельмі добры быў—проста фальварковы нашага багатшага шляхціца. Нечага чэкаць—хоцькі ня хоцькі вылазім, хоць усё пагледаем ешчэ на гэны пекны дом, каля каторага мы перш былі пэўны, што затрымаемся: стаіць ён усяго ад нас на якіх крокаў сорак і як бы дражніцца. „Вязі, вязі!“ нешта ў нутры быцц

просіць вазніцу. Але ён ужо з нашымі клумкамі стаіць на парозі і чкае покуль мы не падыдзем, каб разам увайсці ў хату.

Адчынілі дзверы; увайшлі; хата цёплая, відная, прасторная міла прывітала нас. Людзі за сталом седзяць, каву з булкай п'юць. Машына краўцоўская стаіць, сталярскі варштат. Пачынаемо гаварыць; ніхто ні слова бачымо не разумее; у кніжцы пачынаем шукаць слоў фінскіх: натыкаемся, як па фінску будзе ас дзванковы, як называюцца рожныя дарагіе віны, як лёкай, але як папрасіцца на начлег—такіх слоў німа; мусіць то кніжка толькі для вялікіх паноў пісана. Толькі малая поўтарагодняя дзяўчынка, здаецца, найлепш нас разумее: засьмеялася, кінула галоўкай, узяла ад нас цукерак, смокчэ і жычліва ў наш бок пагледае. А так—усе спакойна седзяць, ядуць, як бы ня чужыя, падарожныя людзі сюды увайшлі, а толькі крыху халоднай пары праз адчыненыя дзверы ўварнуло і ўсё тут. Адно да другога толькі часам памалюсеньку скажэ якое слова. А тут цямяе; думаем: вазніца зараз ад'едзе—начуй пасья хоць у лесі.

Пачынаемо мігамі паказываць на ложка—што хочым спаць, на хлеб на стале—што хочым есці. Нічога! Проста людзі нейкія бязбожныя, бяз сэрца, ані варушэцца з мейсца. Адно бабы памалу кратаюцца каля гаспадаркі: адна нешта пачынае варыць, другая вышла з ведрамі па ваду.

Як жэ тут вам паказаць ешчэ, думаем, што мы хочым у вас застацца? Плацімо вазніцы і паказываем, махаючы рукамі: Ганілья, Ганілья,—значыцца—едзь сабе, едзь, а самі сядзем на свае куфэрачкі і мігамі кажэмо, што на іх будзем спаць. Кабета, вышаўшая з ведрамі вярнулася, падышла да старога дзядулі і нешта сказала, на нас глядзючы. Тады старэнькі устаў, узяў нас за рукі, нешта па свайму загаварыў і павёў нас с хаты праз сенцы у другі канец дому.

Адчыніў дзверы і мы ўвайшлі у два пакоікі чысьценькія цёплыя, як вульлі пчаліныя; сьцены выклеены блакітным паперам, падлога памалевана, камоды, крэслы стаяць, на стале шыдэлавая сарвэта, у вокнах фіраначкі. Бухае агонь у печах, адна кабета ложка нам сьцэле, а другая—нясе каву, масла, пірагі, вярэныя яйкі. Вады прынеслі мыцца, ручнікі чыстыя павесілі; відно што ўсё нарыхтована ўжо для нашага начлегу.

Ешчэ ня усьпелі мы пасіліцца, як увайшла бабуля, прывіталася з намі па расейску, ды кажэ: „Кюмеляны па мяне прыслалі, каб з вамі разгаварыцца, бо яны ня ўмеюць па расейску, а я дзесяць гадоў таму назад служыла ў Пецярбурзе за кухарку—дык крыху прылажылася“.

Зараз уся сямейка Кюмеляйнаў сабралася. Мы ўсе паселі, бабулю пасадзілі па сярэдзіне, дзядуль падкінуў у печку дроў і пачалася гутарка. Найперш гаспадары казалі праз бабулю, што годзюцца, каб мы ў іх жылі, абещалі тое, а тое даваць есці і столькі, а столькі назначылі плаціць. Цэна была такая малая, што прышлося толькі зразу згадзіцца на яе і пекна падзякаваць

Пасьля расказалі колькі ў іх сямейцы чалавек і хто дзе жывеі. Дзведаліся мы, што старшы сын у Амэрыцы, паказалі нам яго фатаграфію. Бацька, гэты самы дзядуль, аб каторым раней успаміналі, стукнуўшы пальцам у партрэт сына: „Хюве пойка!“ сказаў, — пекны хлопец, значыцца. Маленькі хлопчык Таўно, думаючы, відаць, нам дагадзіць, спранжыновага ваўчка пусьціў. Прынесьлі цукеркаў поўную талерку, бо, як пасьля даведаліся, стары Кюмеляін трымае крамку. Бабуля каваліха адвітаўшыся, запрасіла да сябе ў госьці, а калі патрэба будзе аб чым пагаварыць, то каб па яе падсылалі мы, але хіба такой патрэбы ня будзе, сказала на астатак, бо вернецца дачка Кюмеляйна, што паехала да мястэчка, а яна ўмее крыху гаварыць па расейску: ў іх с Харкава такрок жыла нейкая паненка—Мар’я Васілеўна, дык ад яе Мары навучылася.

Праўда, і стары дзядуль Янко некалькі слоў знаў па расейску, ды відаць ешчэ хацеў падучыцца, бо ходзючу па пакоіку, тыкаў пальцам у кожную рэч і дапытываў: „руські?“ Мы казалі: печ, стол, ляжка, крэсла; а ён нам кожную гэткую рэч называў па фінску. Пасьля—на дабранач сказаў: „Хювэсті!“—значыцца—ўсяго добрага, і вышаў.

У К ю м е л я й н а.

На заўтра нас абудзіў сланэчны ранак. Выглянулі мы праз вакно—лес блізка стаяў, у лева—замерзлае возера. Вуліцай—хлопчыкі і дзяўчынкі с кніжкамі ў торбачках да школы беглі. Мары, вярнуўшаяся з мястэчка, прасунула галаву праз дзьверы: „хуомэнта“—дзеньдобры аддала і стала дапытываць: „кофе, кофе? хоцэте? хоцэте?“ Мы патакнулі галавой, што хочэмо. На тацы, накрытай сарвэткай, прынесьлі каву, жбанок парэнага, гарачага малака, яйкі, масла і смажэную кабаніну з бульбай паранай.

Пасьнедаўшы, мы вышкі абгледзіць будову і ўсю гаспадарку Кюмеляйна. Хата, дзе самі жывуць Кюмеляйны, ў каторай учора мы былі, але ў такой тарапачі добра ўсяго не разгледзілі—на падлодзы, чатыры вялікія вокны, пяць вузенькіх дрэўняных ложкаў стаіць на вішнёва памалеваных, на нач яны расцягіваюцца—шырокімі робюцца. У старых—коўдры аўчынкамі падбіты, ў маладых—вайлаковыя.

Дзьве шырокія, нізкія бэлькі ідуць праз усю хату: адна—уздоўж, другая—ўпоперак; на іх вешаюць адзеньне, калыскі, кладуць гаспадарскія прылады, як сякеры, сьвідры, гэблі; ў покуцьцю дзьве да сьцяны прыбітыя шафкі, ў іх лежаць кніжкі, газэты.

Такая у старане ціхая вёска, як Лоттоло, мае два разы на тыдзень почту; кожны гаспадар выпісывае газэту, а то і дзьве; каторая газэта дарагавата, то згаворываецца двоух—трох суседзяў, што бліжэй жывуць ад сябе і выпісываюць газэту супольна. Чалавек сумысьля наняты круглы год прыносе почту два разы на

тыдзень; разам с тым ён прадае маркі, аткрытыя пісулькі, забірае напісаныя лісты.

Цікавыя такія фінскія пачтальёныя як раз ось прышоў. Вялікая раменная торба набіта туга газэтамі, лістамі; развозіць ён гэту газету на „келках“.

Келкі—гэта такія саначкі: два жалезныя палазы с поўтрэцця аршына даўжынёй; на палазах умацавана крэсла, на каторае пачтальён кладзе свае клумкі, сам апіраецца на поручы крэсла і стае нагамі на палазы; аднэй нагой полаз падпыхне, значыцца, падтаўкне, каб келкі рушылі з месца. А як у Фінляндзіі дарога ня роўная—з горкі на горку, то як дзе разгонюцца такія келкі, дык шпарчэй шыбкага каня бягуць. Шмат фінаў на торг, вагзал, да кірхі гэтак едзе. Жонку нават часта, або дзіця—пасадыць на крэсла, сам стане на палазы і гайда ў дарогу; пад горку, праўда, прыходзіцца аднэй нагой падпыхаць, але за тое з горкі як ляціць!

Пачтальён прывёз газету, ліст з Амэрыкі ад сына Янко, выпіў кавы і паехаў на келках далей. Мы кончым абглядаць хату. У шафцы шмат кніжак гаспадарскіх. На месцы нашага ложкаціку—каля парогу—стаіць шафка с судзьдзем: ісподкі, кубачкі, талеркі, паўміскі, відэльцы, толькі келішкаў німа, бо фіны ня пьюць ніякіх трункаў. Найцікавейша—печ: вялікая, высокая, ажно пад столь, толькі адзін кот туды можа ўзьлесьці, а фін, хоць і мае зіму ў поўтара разы даўжэйшую і зімнейшую, чым у нас, аднак на печ ніколі ня лезе. Падпечку таксама німа,—куры зімуюць разам са скацінай у хлеве. У печы фінляндка—гаспадыня паліць раз у дзень—зраньня; нічога ў ёй не варыць, толькі хлеб, або пірагі пячэ. Усенья жар выгрэбаецца у прыпечак; прыпечак у сярэдзіне пусты, зверху накрыты тоўстай бляхай с фаеркамі; да жару дроў падкідаецца, на фаеркі ставюць гаршкі, варыцца страва. Пад прыпечкам ніколі агонь не гасне, кава праз цэлы дзень стаіць гарачая. У фінляндцаў ёсьць звычай кожнага прышоўшага чалавека пачаставаць кавай. Усё роўна як наш чалавек, увайшоўшы ў чужую хату, зараз закурывае люльку, так у фінаў сьвежы чалавек зараз сядзе за стол і каву пье.

Сенцы на падлозі, пры сенцах камора таксама на падлозі; пры сьценах каморы паробляны палічкі, шуфлядкі, панасыпаньне крупамі, мукой; вада ў цэбры стаіць, абрусікам накрыта; ганак—з лавачкамі. Напроць хаты стаіць з ганачкам сьвіран даўгі, раздзелены на колькі станцаў, да кожнай з іх вядуць асобныя дзьверы. У аднэй станцы фін хавае збожа, у другой—куфры, адзеньне, у трэцяй—ложкі, дзе летам сыпяць; болей на хатнім падворку нічога німа; на другім у поруч падворку стаяць вазоўня, стайня, хлеў. У хлеве Кюмеляін мае шэсьць каровак, бычка, двое цялятак; у малым хляўчуку—з дзесяць авечак. Скаціну даглядаюць толькі кабеты; мужчыны—коней. Кароў кормюць трасянкай, у каторай больш сена, чым саломы, бо сенажация маюць фіны даволі, а збожа сеюць нямнога—трудна там зямлю адваеваць у скалаў і возераў. Поюць скаціну ў хлеве пойлам: вада, падкало-

чна мукой. Ваду на саначках з недалёкай студні падвозюць: адна кабета саначкі цягне, другая—падпіхае.

Мы кабетам на падмогу падасьпелі—саначкі ажно забурчэлі.—„Харасо, харасо!“ пахвалівае нас Мары. Напаіўшы, пачалі кароў чэсаць згрэблямі. Каровы так прывыклі, што самі выцягваюць шыі ешчэ здалёк.

Хлеў мае тры вокны ашклёны. Падсыціваюць жывёлу насущаным ў летку торфам. Зімой толькі гэты торф рэжуць у сечкарні спецыяльнай. Мы і торфу памаглі нарэзаць. Кабеты—як мага—разгаварыліся. І дачка Кюмеляйна Мары звецца і сынавая—Мары. А муж Мары—значыцца сын дзядуля Янкі—завецца Іван. Іван тут жэ каля коняў пахаджае. Пытаем, а ці б'юць у вас мужчыны кабет?—„Эй—эй—не—не“, атказываюць з нейкім ніто дзівам, ні то страхам: як то мужчына асьмеліўся б на кабету руку падняць?

Пасьля, як мы ўбачылі, фіны таксама і дзяцей ніколі ня б'юць. Дзіця проста не разумее, што гэта значэ, калі на яго замахнуцца, або дзіцяці пагразіць. Толькі ж і дзеткі, праўду сказаць, іншыя зусім там, як у нас: дзіцяці нават у галоўку ня прыходзіць, каб яно магло старшага не паслухаць, або са старшым дражніцца.

Пасьля абгледзілі мы ешчэ лазьню, па фінску „саўна“. Стаіць за горадам; нішто хатка—с комінам, з вокнамі; ў сярэдзіне палок зробленыя. Печ каменная, яе нагрэваюць, пасьля мокрымі венакамі пырскаюць на распаленыя каменны, пара бухае і лазьня гатова. Фін вельмі любіць лазьню; парыцца ў ёй разоў тры на тыдзень; нават дзяцей малых—аднагодкаў с сабой забірае. Паручыся, фін не раз выскачэ на мароз, астыне, пасядзіць на сьнягу, ды зноў у лазьню і гэтак гартуюцца. Фін дроў не шкадуе, бо мае лесу даволі.

Саўна яго ўжо ад поўдня паліцца каб да вечара добра нагрэлася.—„Саўна! саўна!“ кожны раз дзядуль Янко нас заахочываў у лазьню. Мы са сьмехам пыталі: што, дзядуль, ізноў лазьня?—„Ю—ю—ю!“—так, так, атказываў, сьмяючыся.—„Хюве! Саўна!“

Будні дзень у фінаў.

У Кюмеляйна акром дачкі Мары і сынавой Мары, ёсьць ешчэ сестра незамужняя—Катры і старая 96 гадоў цётка, бабулька сухая—зморшчаная, скручаная, не мяркуючы, як лупіна с цыбулі. Глянеш, ды падумаеш: от чалавека і сьмерць забыла і жыцьцё ня хочэ.

Дзеці, ўнукі паміралі, асталася адна; прадала гаспадарку за 10,000 марак і у братняга сына свой доўгі век дажывае. Жыве ў пачоці; нічога ня робіць. Малая Галена што раз бярэ бабулю за спадніцу і вядзе да стала есьці. Абедзьве нічога

ня робюць, часам нат супольна забаўляюцца.

Малодшыя кабеты ў хаці Кюмеляйна, як і ўсе фінкі, найбольш часу свайго трацяць на дагляд скаціны: трасуць трасянку, поюць, доюць каровак, а ў кожнага гаспадара іх штук шэсьць, а то і больш. Масла ў фінаў вельмі добрае, тварог смашны, але сыраў німа звываю рабіць—так і з'едаюць тварагом, а то найбольш квасным млекам, або выпіваюць салодкім.

Шмат займае часу папратваньне ў хаці: мыцьцё пасудзя, чышчэньне гаршкоў; што суботу мыюць падлогі ў хаці, каморы, сенцах; пасьцелі на падворку ветруцца; медзяныя імбрычкі вычысцяюць, як люстэрка, хоць ты прыбірайся перад імі.

Каля дзяцей—таксама шмат работы; але ж і гадуецца яны там па панску. Каптурчыкі гафтаваныя, кашулькі з анталяжамі, ў панчошках, чэравічках, сукеначкі кароценькія. Калысачка, або ложкачка чысьценькае, каўдэрка белай посьцілкай падшыта. Толькі падушкі шмат горшыя ад нашых: малыя, як кулячкі, напханы курыным, або дзікіх качак пер'ям і то, здаецца, не драгым.

Фінскія кабеты блізка што зусім не прадуць; лён там ня родзіць. Воўну калісь пралі на сукно і ткалі, але цяпер карысьней аддаваць яе на фабрыку, дзе за невялікую плату пераробюць на сукно, каторае вельмі падобна да нашага самадзялковага сівога сукна, але крыху цянейшае.

С сукна толькі мужчыны робюць сабе адзеньне, кабеты апратаюцца у крамае. Кожна гаспададыня—кабета мае ножную машыну да шыцьця. Дзяцей і сябе абшывае сама. Панчохі і рукавіцы робюць у хаці і ўжо на іх прадуць воўну самі на калаўротках—лежакох. Прасьніцы прыладжаны да калаўроткаў; на прасьніцах некаторых шмат вырэзана узораў.

Мужчыны зімой найбольш працуюць у лесі. Рыхтуюць дровы на цэлы год, матэр'ял на будову, платы папраўляюць, бо кожнага гаспадара—фіна леснавокал абгароджаны; ў летку ў ім скаціна пасецца без пастуха. Папраўляюць будынкі, упражку, гаспадарскія прылады: вазы, драбіны, граблі, вілы і т. п. Сена прывозюць с сенажацьў далёкіх, бо сенажаткі фінскія знаходзяцца паводаль ад сяліб, на іх пабудаваны адрыны. У Фінляндыі вельмі кароткія весна і лета,—людзям тады нельга часу траціць на звозку сена да хаты.

У летку фіны с сяліб выезджаюць усе на поле—там днююць і начуюць. Хат толькі старэнькія, ды дзеці пільнуюць. У Кюмеляйна ёсьць таксама такая хата за вёрстаў чатыры ад Лоттоло: стаіць у ёй стол, два пустыя ложка, шафа, печ. Кругом цягнуцца ніўкі. Малоюць збожа ручной малатарняй, сьперша падсушыўшы яго ў сушнях.

Што ядуць фіны.

Фіны—селяне куды лепш ядуць ад нашых селянаў—беларусаў. Фін разы с чатыры на дзень п'е каву. Што суботу п'якуць

пірагі. Зімой мяса ядуць тры разы на дзень: на сьнеданьне, абед і вячэру. Найчасьцей мяса падсмажываюць з бульбай, або варуць з рыжовымі крупамі. Фінкі—гаспадыні кілбасаў ня робюць; вяндліны, а таксама сланіны і сала на лета—ў запас не прыгатаўляюць. Усё мяса з'едаюць за зіму, а летам толькі малаком жывюцца. Фін запасу з яды рабіць ня любе: што мае—тое зараз спажывае.

Зімой на сьнеданьне робюць каву, смажуць мяса, параная бульба і кваснае млека. Ніколі абіранай бульбы с соляй не варуць. На абед—каша з рыжу, мяса, млека кваснае, салодкае парэнае і капуста, або рэдзенькі з журавін кісель. Яду заўсёды фін папівае або малаком параным, або квасам хлебным. Хлеб пякуць маленькімі булачкамі—як пірагі—такі смашны. Пасьля абеду—на падвячорак—каву пьюць з млекам, часам з булкай і з маслам, часам толькі чыстую каву. На вячэру зноў мяса, млека кваснае, бульба.

Бяз млека, асабліва без кваснага фін ня сьдае за стол. Быў калісьці час, што фіны толькі квасным млекам і жылі. Каровак у кожнага гаспадара даволі.

Н я д з е л я .

Дзядуль Янко сядзіць у адным кутку і чытае біблію ў голас, а Мома—цётка дзядулі, аб каторай ужо і сьмерць забылася—столькі мае гадоў бабуля—у другім куточку ня чытае, а пье ў голас з бібліі. Голас выходзіць ні то с пад зямлі, ні то ката ў мяшку, але ніхто ня сьмее закіць з бабулі; я ня вытрывала, і—каб не засьмеяцца, ледзь уцекла с хаты.

Кабеты ідуць на сход таварыства біблійнага. Моладзь робіць платныя вечарынікі, с каторых даход аткладаецца на новую школу ў Лоттоло. Хочуць зрабіць сад пры вучылішчы, каб дзеці заахвочываліся і ў сябе садзілі дрэўкі, бо дагэтуль у Фінляндзіі німа садоў—клімат надта суровы. Аднак некаторыя фруктовыя дрэвы маглі б і тут радзіць. Дык усё сяло Лоттоло хочэ і ў сябе ў будучыне завесці сады.

Аднае нядзелі папрасілі мы каня, каб паехаць да кірхі. Іван закратаўся; сам прыбраўся ў сьвое адзеньне суконнае. Мне далі суконныя барлячы, рукавіцы. Паехалі. Дарога санныя—як люстра...

Да мястэчка Яскі 14 вёрст. Лес і лес. Вёска Лоттоло даўжынёй вёрст з восем цягнецца. У Фінляндзіі німа такіх вёсак, як у нас. Там каля скалаў асобна сялібы папрычэпляны; па сярэдзіне часам лежаць возеры; адны да другіх езьдзяць у госьці на чоўнах.

Прыехалі ў Яскі. Вялікі жалезны мост перакінены праз раку. Вуоксу. Рэка быстрая; ніколі не замерзае. Берагам рэчкі конні пастаўлены, панакрываны цёплымі гунькамі, ядуць аброк

с торбаў. Да коняў фінскіх—не падходзь: надта злыя—гатовы ўкусіць; большая часьць—каштанаватыя.

Вайшлі ў кірху. Напалена цёпла. Сама кірха чысьценькая—такрох толькі аднавілі. Уся застаўлена лаўкамі. Народ—хлебарабы,—ні воднага капелюха ня відаць. Кабеты найбольш у белых хустачках, у чорных бурносах. Мужчыны ў шэрае сукно адзеты. Большая часьць фінляндчыкоў сьветла русые, крэпкія, здаровыя, шчокі румяныя; маладыя хлопцы нізка стрыгуць галовы; старыя мужчыны носяць валасы даўгія пад скобку, як нашыя палешукі, на перадзі—раздзяляны.

У кірсе ўсе пяюць псалмы. Фіны ўсе лютэраны. Адзін пастар адпраўляе імшу пры аўтары, адзеты ў даўгую чорную сукню, як ксяндзоўскую сутану, толькі с фалдамі на плячо. Сам барадаты, таусты. Другі—з амбоні казаньне гаварыў; гэты—голяны—падобны да ксендза. Народ—як сыцяна спакойна слухае, ані вокам ня міргне—і не спазнаць, што ў яго на душы робіцца, аб чым ён думае... Пяюць страшэнна нудна, аднастайна, як скала стогне, калі ў яе размерна біць молатам. Ажно галава закруцілася нам, ня прывыкшым да такога пеяньня.

Як вышлі па набажэнстві, дык кожны адразу ў санкі сеў і „но, кося, да хаты!“ Крамы ў сьвята зачынены, піўных—німа, гарэлки—ані званьня.

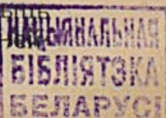
У нашага каня адляцела падкова, як толькі з вярсту ад'ехалі ад Яськаў. Іван зараз завярнуў каштанчыка; заехаў да аднаго каваля—німа ў хаці; заехаў да другога—німа; тады павярнуў у права і паехалі мы да вёскі за вярсты дзьве ад Яськаў—да сваякоў Кюмеляйна. Там нам зараз далі кавы; каню прыбілі падкову. Крыху пагрэліся. Першы раз напаткалі такога фіна: стары—гадоў 60, відно бывалы і мову расейску добра знае, але не хацеў гаварыць па расейску,—сказаў, што ня любе. Мы яму растлумачылі, што мы не расейцы; паглядаў на нас жычліва, прасіў есьці, піць, але гаварыць—не гаварыў—роўна запрысягнуў гэтай мовы ня ўжываць. Адвіталіся і ўжо ва ўсёй спраўнасьці паехалі.

Трэба ведаць, што фін вельмі ацэньвае тую карысьць, якую прыносе яму конь і дзеля таго, як сябе самога, так даглядае каня. Пугі—ніколі ня ўжывае. Конь падкаваны, вычышчаны, накормлены, накрыты, стайня цёплая.

Ф і н с к і п а р о д .

Фінляндзія гэтак сама лежала паміж двума сільнымі суседнімі гасударствамі, як і наша Беларусь.

Адзін сусед сьупольны быў і нам, і фінам—гэта Расея. Другім суседам у нас была Польша, а ў Фінляндзіі—Швэцыя. Фінаў, як і нас, то адзін сільны сусед браў у свае жалезныя рукі, то другі. І абодвы суседзі павэдле свае сілы і змогі стараліся быць дабрадзеямі— апекунамі. Швэцыя раней стала панам у Фінляндзіі; фінская шляхта паволі паперамяняла свае прозьвішчы на манер швэцкіх і ашвэдзілася. Мовы свае зараклася, пачала гаварыць па швэцку. Чыноўнікам туды і дарогу лёс клаў, каб у сіль-

160 215604

шага шукаць наград, чыноў і высокіх пэнсій. Духавенства таксама стала на старане сільнейшых. Адзін народ толькі, учапіўшыся сваімі ніўкамі да цвёрдых скал, астаўся верным прадзедавай мові і прадзедавым звычаям. Ён, зліўшыся ў вялікую аднастайную народную масу, зажыў асобным сваім жыццём.

Фін, гледзячы ў дны сваіх чыстых вазёраў, на сьветлае блакітнае неба, на яві сьніў аб долі лепшай; у казкі, песьні уп-летаў сваю мінуўшчыну слаўных дзядоў сваіх рыцароў, песьціў нясьмертэльнымі ўспамінамі ў сваіх сэрцах.

Гадоў сорак таму назад уся інтэлігенцыя сьмеялася, як над нечым дзяцінным, незграбным і вельмі неразумным, над старадаўнай фінскай мовай. Але сыны фінскага народу, дабіўшыся да сьвятынь вышай школы, атрымаўшы вышнюю навуку, казалі: не! Мы не дзеля таго дабіваліся аб сухім хлебе і вадзе, каб потым вам, паны, яе прадаваць за срыбнікі Юды! Мы—сыны мужыцкага народу, мы—ўнукі дзедаў—рыцароў хлебаробаў, каторыя аткладалі саху на бок, пакідалі дзетак галодных, хапалі за меч і баранілі перад швэдамі назалежнасьць свае роднае старонкі; аб іх сьведчуць нашы цвёрдыя скалы, аб іх пяюць нашыя народныя песьні. Мы праўнукі іх, мы з народу і застанёмся з народам!

І пашлі да сваіх айцоў, матак, сёстраў, братоў з жывым сьвядомым словам: мы фіны—сумалайны (значыцца: жыцелі балотаў, возераў), мы любім свае балоты і возеры, скалы і горы, мы да іх падобны, наша мова да іх падобна. Мы—як усё цэлае—прэдстаўляем характэрны цікавы куток і народ між іншымі краямі і народамі.

І фіны ўзяліся сьвядома да працы. Не адзін с торбай на плечах пашоў па краю зьбіраць песьні народныя, казкі, легенды. Як толькі гэты матэр'ял быў сабраны і аддрукаваны, шляхта ажно здзівілася вялікаму багацьцю душы народнай.

Бяздоннай крыніцай паэзія біла с песень, с казак, з легенд; жалезная сіла і любоў да роднага краю з народных твораў вызірала. Тады зразумелі, што гэта не забава, што з гэтай сілай трэба лічыцца. Вось дзе пан і гаспадар краю: хлебароб, што сэрцам прыпаў да каменнай глебы і працай любоўнай просіць ад яе хлеба.

Фінляндзкі народ цяпер займае шчытнае мейсцэ паміж культурнымі народамі. Фінляндзкі унівэрсытэт што год с сваіх сьцен выпушчае маладую армію сыноў хлебаробаў, каторыя ідуць у народ і працуюць з забыццям шчасьця свайго я. Народу шчасьце—іх шчасьце. Фінляндзкі народ першы ў Эўропі прызнаў роўныя правы кабетам. Кабета—матка—сьвядомая фінляндка патрыётка—ешчэ ў калысцы пачне навучаць свае дзеткі любіць родны край, родны народ, любіць і паважаць справядлівасьць роднага народу. І ніякая сіла перэрабіць цяпер фінскі народ на іншы капыл—ўжо не здалее, бо сьвяломасьць народу, культурнасьць яго—стаяць выжэй усякай сілы.

Ц—ка.

Далікатнасьць за далікатнасьць.

Павішчаваньне.

Паабедаўшы у ахвоту,
Пан Лізунскі лёг здрамнуць;
І знаць зьбіўшыся з работы,
Календар узяў зірнуць;
Ці на гэтым тыдні сьвята
Есьць якое, ці німа,
Мо іменьнік ёсьць хто небудзь,
Бо прыяцеляў тых цьма.
Толькі так сабе падумаў,
Аж глядзіць—во: даліпан
Якраз сяньня дзень Стафана,
І Цыбульскі быў Стафан.
Як ашпарэны, з гарачкі
Пан Лізунскі бегаць стаў:
— „Ай—я—я што ж я наробіў?
Свайго друга занедбаў!
Вельмі брыдка і нялоўка,
Трэба ж як нібудзь зрабіць,
Бо, угневаўшысь, ён можа,
Мне тым самым атплаціць.
О, крый Божэ! на што гневу—
Далікатнасьць—перш за ўсё“.
Так гамонючы у голас,
Хутка ўзяўся за пяро.
Сеў, ды пішэ: *«будзьце жывы,
Дый Бог шматсяця і усё»*.
А лекая шле на почту
Талеграму здаць яго.

На паустанку.

Ліха ведае скуль сьпешка
Раптам сталася ў начы—
Трэба ж гэт—прэч у балота
Аштафэту валачы.
Разеўляючысь спрасонку,
У клапоты, што рабіць,—
Наш начальнік палустанку
Стаў начлежнага будзіць.
— „Уставай, Пракоп, ці чуеш,
Годзе спаць, ну, ні дурэй—
Талеграму ёсьць аднесьці,
Ну пацягвайся—скарэй!“

А Пракопка разаспаўся,
Нельга нат і разбудзіць—
У запечку разагрэўся,
Зварухнецца і зноў сьпіць.
Ды вядома ж аштафэты
Адлажыці німа як—
І мярлог свой цёплы, мяккі
Мусіў кінуць небарак.
Якмядзьведзь тойцяжка, грузна,
Ніахвогна устае,
Носам дзеўбае паветра,
Сплючы, лапці адзяе.
І ня дзіва: ліпнуць вочы,
Ноч, і спаць—быў самы час.
Бедны ў злосьці скляў: „каб
ты там

Слаў яе апошні раз“.
Падвязаў свае аборы,
Сьвітку злосна апрануў—
Неяк сяк—так расківаўся
І праз поле лупянуў.
Вецяў сьвішчэ, дождж ліецца,
Гром, пярун раве, гручыць,
А маланка сьлепіць вочы...
Страх—Пракопу ня ручыць!
Чэшэ бедны, што паробіш:
Есьці хочэш—дык служы,
Пан во трасцу загадае,—
Ты—як цюцька той, бяжы!
Там ці трэба, ці ня трэба—
У паноў заўсёды сьпех..
Злы Пракоп,—ніздаваленьне
Уводзе беднага у грэх.
Жарты—перці талеграму
Вёрстаўблізка с трыццаць пяці!
— „А бадатай ты там загінуў
Перш, чымсь меў яе падаць!
Гаспадар сабакі нават
Гэткай слотнаю парой
С хаты гнаць на двор ня будзе:
Жаласьць мае і над ёй.
А паны—нат і ні дбаюць,
Што Пракоп ім, што Ігнат,
Бо на беднага багаты
Мае іншы свой пагляд.“

Во жыццё, каб ты прапало,
Наракаць стаў наш Пракоп,—
Ткнулі ў зубы карталюшку
І што хочыш ты з ёй роб.
А каб вас пабрала ліха—
Каму шлюць і хто паслаў!
Абаіх кляне у злосьці,
Бо праз іх ён нідаспаў.

Ноч глухая; цёмна гэтак,
Што хоць вока прапары,
Скрось балота, гразка, слізка,
Дождж сячэ па каўняры.
Чэшэ бедны.—Ешчэ добра,
Што дарогу лоўка знаў,
Нязблудзіў—да першых пеўняў
Ледзь так—сяк ён прыдыбаў.

На мейсцы.

Сьпіць пан Стэфан больш гадзіны,
Рад, пазбыў сваіх гасьцей—
Змардаваны ў танцах, картах,
Лёг, каб адпачыць скарэй.
І во самым ранкам смачна
Сьпіць, як збажыну прадаў.
Бачэ сны... Але раптам стораж
Грукаць клямкою пачаў.
Што такое? што там стала?
Пан Цыбульскі сам ня свой,
Пале лямпу—спалахнуўся,
Мусіць нейкі неспакой.
—„Хто там?“—„Я, прышоў с
поўстанку
Талеграму вам прынёс;“
Кажэ: „проша распісацца
І даць грошы за прынос—
Поўвасьма рублёў мне следна,
Во квітанція для вас“.
Стораж пану так тлумачэ
І стаіць з неякі час,
Думаў, можэ на гарэлку
Ухопе злыбяду за то?
Аж-ткі не, з нічым вярнуўся,
Пану ні аб то ішло.
Сам здзівіўся ён с пасьпеху,—
Зразу кінуўся чытаць—
Мусіць нешта ёсьць такое,

Што парупіўся паслаць.
Разгарнуў паперку тую—
Знаць цікава—ад каго?
І чытае: „будзьце жывы,
Дай Бог шчасся і усюго“.
Падпіс знізу: пан Лізунскі,
І усё—на тым канец.
Мо, хто думае, Цыбульскі
Пахваліў, што „маладзец?“
Не! ён моцна разсьмеяўся,
Кажэ жонцэ: „палядзі—
Ашалеў, ці што з ім стала?
Ну сама ты пасудзі!“
Пасьля, лёгшы, гаварылі
Аб Лізунскім доўгі час;
Талеграму яго сьнілі
І самога з дзесяць раз.
Заўтра зрана зноў чыталі,
Ды ў канцы згадзілісь с тым,—
Мабыць ён праз далікатнасьць
Напароў гарачкі ім.
—„Ну, чэкай—ты ж далікатны
У пару і без пары,
Як табе дагоджу гэтак,—
Патурбуйся, франт стары!“
Так Цыбульскі ні то ў злосьці,
Ні то ў жартах сабе—от
Доўг спагнаць хацеў тым самым
І навесьці на расход.
Як наважыў, так і зробіў
І за то ўжо сквітаваў:
Выбраў камень пудоў дзесяць,
Завярнуў, абшыў паслаў
Гэтак сама почтай платнай
І ў дагон свой ліст пусьціў
Да Лізунскага с падзякай,
Што прыемнасьць той зрабіў.
—„Верыш, пішэ, атрымаўшы
Талеграму ад цябе,
Так прыемна стала зразу—
Як у мілым смашным сьне.
Вельмі ж рад быў—з душы,
здэцца,
Праканацца каб ты мог—
Гэтка камень, як паслаў я.
На паказ табе,—адлёг.

Альбэрт Пауловіч.

П о м с т а.

Не адзін, не два, а шмат гадоў таіў у сэрцы сваім крыўду Бутрым Шпак проці Мацея Хлыбаўца, што жыў у суседняй вёсцы. Якую меў Бутрым прычыну да крыўды, ніхто гэтага ня ведаў, толькі ён гатоў быў дзікім зьверам рынуцца на Мацея. Праўда, некалісь—даўно была ў іх спрэчка, але гэта і с памяці сыйшло. Час ляцеў; суседзі постарэлі; але жаданьне помсты ў сэрцы Бутрыма як было, так і засталася маладым. Чым часцей успамінаў Бутрым сваю моладасьць, тым больш растраўляў злосьць на суседа, бо праз яго ён застаўся бабылём. Мацей калісь—то адбіў ў яго ўлюбёную дзяўчынку с каторай пасьля і ажаніўся.

—Пашто я живу? нашто мне багацьце, калі я адзін, як той кол, жаліўся сам сабе Бутрым. Хто па сьмерці маёй уздыхне, заплачэ? ніхто і ніхто! Толькі вецяр, што вые вась тут на прасторы, завые на маёй магіле... І пры мыслі аб будучыне Бутрыму становілася горка, балюча...

Цёмная імглістая васеньняя ноч; увокал ціха; вёска сьпіць; ня сьпіць толькі адзін Бутрым. Гледзючы ў цёмны абшар ночы, ў вачох яго мігцяць залатыя дні моладасьці: загублены цяпер яны! А хто загубіў, калі не Мацей? Мацей і толькі ён адзін. „За маю крыўду, за маю горкую долю нехай гіне і ён!“ скрыгучы зубамі, прашэптаў Бутрым і вышаў с хаты...

Дзікі крык нарушыў ціш глухой ночы: ў вёсцы ўзняўся пажар. Як сьвечкі гарэлі Мацея гумно, хата, хлявы. Агонь квапна накінуўся на спарахнелую будоўлю і на вачох перапужанага народу зьніштожываў усё. Анямеўшыя ад раптоўнага страху і жалю Мацей, жонка і дзеці кідаліся бяз толку, ня ведаючы самі што рабіць. Ратунку нікога ня было. К чорнаму—як смоль—небу—ляцелі іскры і здушэны стогн гаротнай сямьі.

На прыгорку паміж хмызьняку стаяў, апёршыся на кій, Бутрым. Вочы яго блукалі. На пазелянеўшым твары поўзалі вотблескі агню. „Так табе і трэба! Так табе і трэба!“ усмехаючыся, скрывіўшыміся вуснамі, шэптаў здаволены Бутрым.

Усё знішчыў ненасытны пажар. Застаўся Мацей з дробнай сямейкай без хаты, бяз хлеба, пад асеньнім хмурным небам. А тут ешчэ ўбілася хвароба і ледзь ня сыцёрла з зямлі ўсей сямьі. Цярпеў Мацей. Трохі дапамагалі суседзі; калі ні калі сам езьдзіў па вёсках, просючы на пагарэлых, а часам і дзеці бегалі с торбачкамі па хатах. Так перабіваўся Мацей, нават недагадываючыся хто абяздоліў яго.

Пасьля пажару не пашэнціла і Бутрыму: хвароба, пакінуўшы сямьёю Мацея, перайшла ў хату да яго. Прышлося дрэнна: ня

было каму і вады падаць. Ляжыць Бутрым і горка каіцца за дзікую расправу с суседам. Яму здавалася, што ад тэй хвіліны, калі рука яго паднесла к саламянай стразе істужку агню, с сэрца счэзне вялікі ціжар, ажно не—памыліўся: ціжар гэты ешчэ больш ціснуў, а сэрцэ ешчэ больш шчымела.

Неяк над вечар, калі Бутрым лежаў, а сумныя думы апутывалі яго, ў хату ўвайшоў малодшы хлопчык Мацей. Пажоўклы твар яго і доўгая па пяты торба, зразу кінуліся ў вочы Бутрыму.

— „Дзядзічка, хлеба!“ плаксівым галаском адазвалася дзіця. Бутрым угледаўся, як акаянелы. Голас гэты скалануў яго анямеўшае сэрцэ, у грудзёх сыціснула—ўрэшці пасыпаліся слёзы. Сабраўшы апошніе сілы, падазваў да сябе дзіцяне і прыгарнуўшы да грудзёў, стаў моцна, моцна плаваць.

— „Дзіця маё дарагое, дам табе хлеба, дам столькі,—што не панясеш; клікні сюды татку“.

Хлапчанё здзіўлёнае вымкнулася с хаты і ускорасыці вярнуліся з бацькам. Мацей ня сьмела ўвайшоў і зьбедніўшыся, прыперся ля печы.

— „Слухай, Мацей, адазваўся Бутрым, слухай уважна: што ноч у маім вакне відаць полымя ад тваёй хаткі, лецяць галавешкі, іскры, трэшчаць бэлькі... пасья чую, як плачуць твае дзеці—рвуць маё сэрцэ... я хаваўся, але яскравы агонь усюды блукае за мной... цёмны бор і той ня прыняў мяне пад сваю засень: на сьвет—гудуць мне дрэвы, на сьвет, на суд сьпешайся—на суд!!

І вось сягоньня дзень суду: я паклікаў цябе, каб ты прышоў асудзіць мяне. Я гатоў пакутаваць...

Бутрым плакаў, а Мацей ня ведаў нават у чым справа.

— Я, браце, адзін—як сам бачыш, ізноў пачаў ён; змыю пляму і памру, але аб табе не забудуся. Мне нічагутка ўжо ня трэба, а табе—з дзеткамі—якраз у пару. З гэтага часу—ўсё будзе тваё: земля, гаспадарка, скаціна... Ідзі, пакліч старшыню, сьветак і карыстай... я бласлаўляю... толькі, скажы... чы даруеш мне?... Я спаліў цябе—я!!!

Мацей заплакаў, а пасья абняў Бутрыма і праз сьлёзы шэптаў: дарую, дарую, дарую...

Галубок.

Кветка напараці.

Фантастычны абразок.

(Лес. Ноч. Месяц сьвеце. Чалавек у вясковай вопратцы выходзіць з лесу; узгляд яго мутны, павароты пікаючыяся, прырапалоханыя).

Чалавек. Гадзіны уюцца клубком,
Выюць у імшарах ваўкі,
Вось чорт ляціць за чартом,
Б'ючы хвастамі ў бакі...
Ведзьмы з балота паўзуць—
Усе ў балотнай ціне,
Штосьці жудліва пяюць,
Гразьцю кідаюць у мяне...
Енчэ пад нагамі мох,
Штосьці ўсё брэшэ ў кустах,
Валежнік ліпне да ног,
Па сьпіне бегас страх...
Іду, а ведзьмы за мной—
Вочы гараць іх агнём...
Во—як лятуць грамадой,
Во—во—аж стогне дзесь лом...
Не—я ўжо больш не магу—
За што ж мук столькі дарма?
Выбіўся с сіл у бягу—
Кветкі ж німа і німа...

(азіраецца)

Лягу лепш—урыюся ў мох,
Вочы схаваю ў руках,
Мо' ня угледзяць, дзе я лёг,
Мо крыху ўвоймецца страх...

(Кладзецца і пачынае дрэмаць).

(Лес асьвечваецца раптам бледна зеленаватым сьветам; з горкі ў ніз спускаюцца да чалавека русалкі: валасы распушчаны, белыя вопраткі спадаюць да зямлі вольнымі складкамі, на рукавах даўгія разрэзы. Наперадзі ідзе адна, трымаючы ў руках кветку напараці. Усе русалкі маюць напачэпленыя на галовах і на адзежы зеляніну і дробныя кветкі).

Русалка 1-я *(становіцца над чалавекам):*

На сіле разбіты,
Вярэскам прыкрыты
На моху ён ціха ляжыць,
А над галавою
Цьвет шчасьця зарою

Сьвятлістай, ірдзістай гарыць...
Русалка 2-я: Ачніся: во кветка—
 Адзін раз у летку
 Хвіль колькі адно, бач, цвіце—
 Прасьпіш—твая доля
 Праміне—ніколі
 Ня згоніш, ня зловіш нідзе...

Рус. 2-я: Сон медам заклеіў,
 Сон макам засеяў,
 Сон вочы марочэ яго,
 Сон сілы папутаў,
 Сон дуікі пablутаў...
 А ён?—ён ня чуе таго...

Рус. 4-я: Ты сьпіш,—але сора
 Прачнешся.

Рус. 2-я: Не ў пару.

Рус. 4-я: Другая сьвітае пара...
 Тады лес румотам,
 Ні ведзьмы з балота—
 Цябе ня устрашэ мара...

Рус. 5-я: Ты сьпіш—як дзяціна,
 А прыдзе гадзіна—
 Устанеш—твой прыдзе чарод:
 Блеск зор залаценькі,
 Луч сонца ясьненькі
 З блакітных дастанеш высот!

(Усе разам бяруцца за рукі)

Раскажмо, сястрыцы,
 Яму нябыліцы,
 Каторыя збудуцца з ім;
 Хай чуе, хай знае,
 Яго што чэкае,
 Што збудзіцца сора,—аб тым
 Раскажмо, сястрыцы.

Рус. 4-я *(выпускае рукі і працягваючы іх над чалавекам,—быццам у гыпнатычным сьне):*

Шырока граніцы
 Раскінулісь уладства твайго,
 Шырока, далёка—ня скінуць вокам,
 Вумом не абняці таго:
 Во рэчныя хвалі,
 Сінёвыя далі,
 Палёў каласісты абшар,
 Бары во—зялёны
 Дрыжачай каронай
 Купаюцца ў небі без хмар.

Жыцьцё б'е крыніцай,
Ажыўчай расіцай,
А чыстай—от быццам сьлеза...

Рус. 1-я (*бярэ яе за руку*):

Дзе бачыш ты гэта?

Рус. 4-я: Там вечнае лета,

Там вечная шчасьця краса...

Рус. 2-я: Чый край той шчасьлівы?

Рус. 4-я: Зноў бачу... о дзіва!

Штось рушыцца... сыплецца ў пух...

Русалкі да сябе: Аб чым гэта мова?

Рус. 4-я: Разбіты аковы,—

Свабодны ўзьлётае...

Русалкі: Хто?

Рус. 4-я: Дух...

Русалкі: Ды чый?

Рус. 4-я: Чалавека...

Русалкі: Якога?

Рус. 4-я: Ад века,—

Што лямку няволі цягнуў...

Русалкі: Дзе? дзе? мы не бачым.

Рус. 4-я: (*з моцай*): Досьць енку, досьць плачу—

Уладар к сабе уладство вярнуў!

Русалкі: Дзе? дзе??

Рус. 4-я: Во—зарою

Над роднай зямлёю

Усходзе... во—сонцам гарыць:

Высокі—пад неба,

Азвецца—і глеба,

Бы ліст на васіні дрыжыць...

С чала дзьве зарыцы—

Дзьве родны сястрыцы—

Праменьні сплетаюць свае.

Да хмар даланёю

Дастаў ён адною,

Другой—да зямлі дастае...

Русалкі: Уладар наш... о, мілы!

(*працііваюць рукі*)

Чалавек [*пачынае варушыцца; бармачэ праз сон*]:

Мяне да магілы...

Да раю—пушчайце...

Рус. 4-я: (*нахінаючыся над ім*):

Чаго?

Чалавек: Я жыць—жыць хачу я!...

Русалкі: Сон думкі бунтуе,

Сон марамі страшэ яго...

Рус. 4-я: (*утрышы вочы ў тое*):

Кажы чаго трэба?

Чалавек (*бармочэ; насыля*): Крывавае неба...

Га... ведзьмы дзьве душоу мяне...

Во—шэпчэ... цалуе... (*бармочэ*)

Рус. 4-я: Кажы больш!

Чалавек: Хачу я

Сваб... (*абрывае і бармочэ*)

Русалкі: Зморы дзьве бачэ ў сьне...

Чалавек: Во—ведзьмаў шчэняты,

Во—во чарценяты

Наровюць, каб як укусіць..

Вон!...

Русалкі да сябе: Што? што ён кажэ?

Чалавек (*юласна*): Вон, племя уражэ,

Вон! кветка мая ўжо гарыць..

(*апушчае зноў чалаву і засынае*).

Рус. 4-я: (*бярэ з рук першай русалкі кветку і становіцца над чалавекам*):

Устаў дух твой, ды цела

Тваё абамлела,—

Яму шчэ не час уставаць:

Ешчэ ідуць часы тые—

Яно ў міг ажые

І пойдзе ствараць—будаваць...

Рэха: Як цемра загіне,

Як ночка праміне—

Тады пара прыдзе ўставаць.

Усе русалкі: Глянь месяц бялее,

Глянь цемра раднее,

Дык пойдзеш ствараць—будаваць..

(*Кідаюць кветкі яму на грудзі; робіцца цемна на хвіліну; праг разьсветам русалкі разбегалюцца; здалек даходзе голас*):

Глянь месяц бялее,

Глянь цемра раднее,

Дык пойдзеш ствараць—будаваць...

(*Голас ціхне; за лесам загараецца зара раніцы*).

З а с л о н а.

Кон. Буйло.

Умарыўся..

— „Умарыўся...

Гэта ён скарэй падумаў, чымся выгаварыў.

— Умарыўся... шэптаў ён, і, здаецца, кожная частка яго выпрацаванага цела паўтарала гэтае слова. Досі было глянуць на яго мутныя, як бы затуманеныя, вочы, на яго перагнутую, як бы папалам перабітую паясьніцу, на яго чужыя жывыя рухі; досі было паслухаць яго цяжкія уздыханні і кожны мог дагадацца, што чалавек умарыўся.

— Умарыўся...

Тут ужо яму самому здавалася, што ён крыкнуў на ўсё поле, але ён выгаварыў глуха, хрыпла, хворым, старчым голасам...

Закашляў і, глыбей урэзаўшыся сахой у зямлю, прыстанавіў каня.

Сам адышоў на мяжу, сеў на крушні, зірнуў на вялікі абшар ўвокал і задумаўся.

Сядзеў доўга.

Годзе!—сказаў ён самому сабе—німа чаго Богу грашыць, магу сказаць: „годзе!“ выгадаваў дзяцей, дачок усіх добра замуж павыдаваў, сыны—гаспадары рупныя і баяцца мяне ешчэ цяперака, як дзеці малыя!

— Ой, трымаў я іх дагэтуль у сваіх апцугох! Ой, кіраваў я гаспадаркай! Німа чаго Богу грашыць ня бедна жылося дагэтуль...

Мужык аглянуўся ўвокал, абцёр пот рукавом і затуманіў люльку.

— Але ці я каменны? ці я жалезны?—ламаецца мая сілачка... Чую што слабею...

І папраўдзе ён выглядаў, як стары, дуплаваты, падгніўшы дуб, каторы, здаецца, вось—вось зваліцца з вялікім грукам. Але ўсё-ж такі тая быўшая вялікая сіла ешчэ дае сябе знаць...

— Прыдзіцца лейцы выпусціць з рук, думаў далей мужык, німа чаго Богу грашыць: сыны мае,—Янук і Міхалка, гарапашныя людзі, абойдуцца без мяне! Хай ужо мае старыя косцы грэюцца на пяколку ў цяпле! Эт! на грэх будзе ўжо мне, старому, пад кажуком пазней палежаць!

Халодны пот пакрыў яго твар і рукі павісьлі, як чужыя...

Німа чаго Богу грашыць!—як толькі пачынаю памятаць сябе, ня глуміў я дарэмна хлеб на сьвеце—ўсё працаваў, ды працаваў... Меншага брата няньчыў калі, маці часу ня мела; пасья ў пастухі пашоў, пасья парабкам служыў—ось так, увесь свой век...

— Цьфу! згінь ты, люты вораг мой, старасьць паганая! Змагаўся я с табой, але ў канцы прыходзіцца сказаць: „годзі!“

— Ніхай ужо Янук з Міхалкам самі гаспадарамі зробіцца... Трэ будзе бяз крыўды падзяліць паміж іх шнуры, а я аста-

нуса жыць у старшага—ў Янука, ён такі паслухняны, спакойны, статэтны, але... не!—буду лепей жыць у малодшага—у Міхалкі, бо ў Янука жонка—ведзьма... Эт! неяк будзе! Німа чаго Богу грашыць!

Сумна глянуў стары на каня, каторы стаяў, апусьціўшы ў ніз галаву, і падняўся с свайго мейсца.

—Як вол да доўбні!—але нічога не паможэ—выжэй пят не падскачыш!

Закіраваў каня і пацягнуўся да хаты.

* * *

На заўтра ўжо ўся вёска ведала, што стары Габрусь „выпусьціў лейцы“ і выбіраецца с сынамі ў воласьць раздзяліць паміж іх зямлю сваю. Габрусь лічыўся у цэлай ваколіцы прымёрным, здатным гаспадаром, каторага дзеці ня толькі баяцца і паважаюць, але і слухаюць, ня п'юць і не марнуюць гаспадаркі.

Янук і Міхалка, пачуўшы ат бацькі старога, што ён болей сам працаваць ня будзе, скідаець с плечаў сваіх гэты ціжар і дзеліць паміж іх гаспадарку, зрабіліся яшчэ болей супакойнымі, яшчэ болей паслухнянымі.

—І даўно бы, татка, гэтак зрабіў! Або—о—о, ці мы самі не справімся! Досі табе будзе ўжо працаваць: мы будзем цябе слухаць далей, як і дагэтуль!

Нявесткі таксама гаварылі на гэты лад.

У воласьці Янук і Міхалка крыху касурыліся адзін на аднаго—вядома ж пры дзяліцьбе, але стары Габрусь патрапіў ўсё ўладзіць як чайлепей і яны здаволеныя прыехалі да хаты. Вымералі вяроўкамі зямлю, паубівалі калкі, раздзялілі будынкі і ўсё пайшло на добры лад.

С самага пачатку, пасыля гэтай штукі, стары Габрусь аддаўся адпачынку і галавой, і душой. Колькі дзён ані нічога не рабіў, толькі пакурываў люльку сваю.

—Адпачынаю!—думаў ён—першы раз за гэтулькі гадоў цяжкай працы!... Ой, як добра!—казаў ён, пачуўшы лёгкасьць у касьцёх.

—Адпачываю!—казаў ён суседзям усім—німа чаго Богу грашыць, за плячыма сыноў я магу цяпер атсапнуцца, спакайней Богу памаліцца і зірнуць на сьвет Божы.

Але стары Габрусь, ўсё жыцьцё сваё прывыкшы крататца каля чаго колючы, ня мог доўга высядзець без работы і нуда напала на яго душу, як шэрая хмара.

—Не!—ня можна гэтак!—тлумачыў ён сам сабе—на атпачынак хопіць яшчэ часу! У—у—га—а—колькі хопіць! У магіле чалавек адпачывае нязлічаныя годы... бяз конца сьпіць... а жытому чалавеку трэба нешта рабіць...

Вядома, не пайду я с сахой на выперадкі с сынамі, не стану

пракосы ганяць з імі ў перагонку, але баранаваць, сена грабіць— не зашкодзіць памагчы!

І стары Габрусь зноў узяўся за работу. Ажно павесялеў. Павесялелі разам з ім і сын яго старшы—Янка з жонкай...

Як бы там с пачатку ня сыпаліся абецанкі—цацанкі, як той кажэ, што на старым бацьку і валасочка ніхто не зачэпіць, а ўсё-ж такі хутка пачало кародзіць, што чалавек сядзіць бяз работы і ўсё гатовае яму падаецца...

—Дармаед!—закралася таёмная думка ў сына.

—Дармаед!—казала нявестка ціхутка павёсцы—стары нічога ня робіць, ды есьць за пяць маладых!...

—Німа чаго Богу грашыць, стары ўсё роўна, як малы!— падумаў стары Габрусь, як узяўся за тые лёгкія работы, каторыя рабіў яшчэ хлопцам быўшы. Напрыклад: сена грабіць, баранаваць, вярвачкі віць, трушанку трасьці...

І Габрусь далей давай думаць, што чалавеччэ жыцьцё ўсё роўна, як тое вялікае кола малатарні: бок вобада, каторы быў на самым нізе, падымаецца ўсё ў верх, ды ў верх, але хутка зноў пачынае апушчацца ніжэй і даходзіць да таго самага ніжэйшага мейсца...

* * *

Далей—болей і ўехаўся стары Габрусь у новым жыцьці сваём—на „атпачынку“ ў сыноў. Прывыклі і дзеці да яго. Яны пачулі, што зрабіліся гаспадарамі і хоць стары бацька яшчэ працаваў як умеў, але яны пачалі пазіраць на яго, як большая частка дзяцей на сваіх старых бацькоў, як на непатрэбнага дармаеда... Габрусь яшчэ прабаваў бокам—скокам змагацца з гэтым, але скоро спазнаў што ня туды заехаў... Сыны яго перэсталі баяцца і паважаць, нявесткі ў вочы ўжо „дармаедам“ і „гультаём“ называлі...

—Прапала! гэтак трэба! відаць іначэй быць ня можэ!...

І пачалася тая шэрая, неспагадная, адзінокая старасьць... Габрусь зноў пачуў, што змарыўся... Пачуў ціжар нейкай асобнай болі, каторай раней ня ведаў... Змарылася душа чалавека... сэрца старое... ня то, што косьці, рукі і ногі... Старога Габруся пачало душыць незаслужэная крыўда дзяцей і ён слабеў што дзень болей і болей... Пачаў сам с сабой гаварыць, бурчэць, здаецца злаваўся ён на ўвесь сьвет і сам на сабе...

Сыны пачалі яго атсылаць адзін да аднаго, як нейкую шкодную непатрэбную рэч...

Колькі разоў прыходзілася яму слухаць ат сваіх добрых нявестак: чаму стары гэтак жывучы? здаецца, ўжо пара было б яму на другі бок у дамавіне перэвярнуцца...

Але да чаго чалавек ня прыывкае?... Стары Габрусь толькі трос сваёй лысай галавой, седзючы на пьколку і маўчаў...

Толькі часам быццам будзіўся ён ат нейкага сну і, успамінаючы мінулае,—буйныя сьлёзы капалі з яго мутных вочаў...

Выціраў іх сваімі цвёрдымі, касцявымі рукамі, с которых мазалі і ня думалі зыйсці, хоць ён мала працаваў цяпер, відаць да самых косцяў уеліся мазолі старадаўныя...

* * *

Гэтак прайшлі два гады.

Крыўда ад сваіх хатніх што раз часцей і часцей спатыкала старога Габруся...

— Не магу гэтак! Не магу! — гаварыў ён сам сабой — німа чаго Богу грашыць, дажыўся...

Умарыўся!..

* * *

Усе ў хаці спалі і ніхто ня чуў, як дзед злез с печы, нацягнуў на ногі свае сьвяточныя боты, сьвітку, як закінуў вялікую зрэбную торбу на плечы, ўзяў кій у рукі, прыжагнаўся на абраз і вышоў с хаты...

* * *

Будзь шчасліва, хатка мая родная! Кожнае бяргвенцэ тваё хіліла мой крыж у ніз... Састарылася ты разам са мной... Цябе яшчэ падправяюць, падбудуюць, але мае старыя косці зараз усім разсыплюцца...

— Будзь шчасліў кут мой мілы, дзе жыве я з малых дзён сваіх!

Бывайце здаровы, неспагадныя дзеткі мае! Я пайду ад вас...

Ой, умарыўся тут! Німа чаго Богу грашыць, мо і сапраўды жыву подаўга, як тая старадрэвіна...

Калі гэтак — дык пайду жэбраваць!... Добрыя людзі будуць карміць, адзеваць і пазволюць хоць на адну ночку галаву старую прытуліць... За тое будзе спакойней на душы, бо яны людзі чужыя, а ня дзеці родныя, за которых я здароўе свае страціў...

Мутныя сьлёзы капалі па твары, ён адварнуўся у другі бок і пашоў гасьцінцам...

Цемра глынула яго і ён, як бы ўцекаючы ад ворага, сунуўся далей і далей...

— Умарыўся!... Жыццё перажыць гэта ня поле перайсці с сахой...

Стары Габрусь ўжо дабраўся да цёмнага бору і сора схаваўся паміж сасонак...

Зьмітрок Бядуля.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.

Літэратурны — Рэдактар Мацей Крапіўка.

Мінск, Александровская вул. № 25.

А д Р э д а к ц і і:

С прычыны недахвату мейсца „Драбяза“ і разгадкі конкурсу № 5
будуць у кніжцы № 7.

Кніжка „Лучынкi“ № 7 выйдзе ў серпані з безплатным прыдат-
кам кніжак.

Новыя Беларускія кніжкі.

1. Штоб не здарылося—вытрываю. *Ст. Жаромскаю.*

2. Расказ Сабалы. *Ст. Віткевіча.*

3. Воўк.

ператлумачыла на беларускую мову Зязюля. Выданьне „Лу-
чынкi“, № 1 1914 г. ц. 5 кап. коштам Т. Г.

4. Вянок, кніжка выбраных вершаў, *Максіча Багдановіча.*
Вільня 1913 г. ц. 50 кап. (Вянок на магілу С. А. Полуяна † 8
Красавіка 1910 г.).

5. Прапаў чалавек, Якуба Коласа. СПб. 1913 ц. 6 кап.

6. Апаведаньня Галубка, СПб. 1913 г. ц. 6 к.

7. Аб чым шэпацелі лісьці. Таўрус. СПб. 1913 ц. 6 к.

8. Нёманаў дар, Тараса Гушчы. СПб. 1913 ц. 6 к.

9. Тоўстае палена, Тараса Гушчы. СПб. 1913 ц. 5 к.

10. „Вялікодная Пісанка“ зборнік розных аўтورو,
80 стр. цэна 25 к.

11. „Васількі“ Ядвігіна Ш. 120 стр. ц. 30 к.

12. „Ня ўсёж разам ягомосьці“ Я. Лёсіка 32 стр. ц. . . . 5 к.

13. „Сыгнал“ Усевалода Гаршына 22 стр. ц. 5 к.

БЕЛАРУСКАЯ КНІГАРНІЦА

Мінск, Александроўскі раён

Прадае і высылае беларускія кніжкі.

800000003 16755

9-ы год выдавецтва

„Н а ш а Н і в а“

Первая беларуская газета выходзіць раз у тыдзень.

Адрэс Рэдакцыі: Вільня Віленская 29.

Падпісная цэна на 1 год—2 р. 50 к., на 6 мес.—1 р. 25 к.

„Маладая Беларусь“

Літаратурныя зборнікі. Вышоў 3-і сшытак ц. 1 р.

Адрэс: Пецярбург Васілеўск. востраў 4-я лінія д. 45 к. 16.

„Беларуская Кнігарня“

у ВІЛЬНІ, ЗАВАЛЬНАЯ, 7.

Прадае і высылае ўсе беларускія кніжкі.
